

Sensorveiledning

(revidert etter sensormøte 17. desember 2015)

JUS 2111 Statsforfatningsrett og internasjonal rett

Læringskravene i faget er disse:

Kunnskaper

Etter endt emne skal studenten ha god forståelse av de grunnleggende sidene av statsforvaltningsrett, folkerett og EØS-rett og sammenhengen mellom disse.

Ferdigheter

Et hovedformål med JUS2111 er at studenten etter endt emne skal kunne bruke rettsreglene i fagene på faglig forsvarlig vis. Det innebærer å ha evne til å oppdage hva rettsspørsmål går ut på, stille spørsmål klart og tydelig, skille mellom spørsmål som ligner hverandre, men som er forskjellige, samt ha vurderingsevne og selvstendighet til:

- å drøfte løsningene på skisserte praktiske, konkrete problemer i samsvar med fagtradisjonen, og
- å drøfte faktiske og mulige rettsregler i samsvar med de faglige tradisjonene for betenkninger og korte essays.

Studenten skal kunne løse spørsmål på det enkelte rettsområde og spørsmål som oppstår når ulike regelverk skal samvirke.

Generell kompetanse

Etter endt emne skal studenten kunne føre muntlige og skriftlige juridiske resonneringer om konstitusjonelle spørsmål, derunder spørsmål som gjelder forholdet mellom Grunnloven og underordnede rettskilder, og om folkerett og EØS-rett basert på anerkjent juridisk metode innenfor disse emnene. Studentene vil ha et godt utgangspunkt for å se rettsspørsmål fra et overordnet perspektiv og å håndtere spørsmål som oppstår når regelverk av ulik karakter møtes.

Del I

”Grunnloven §§ 12, 15, 21, 22 og 31 angir de konstitusjonelle hovedreglene om regjeringsskifter i Norge. Gi en oversikt over det norske systemet for ”negative parlamentarisme” og vis hvordan noen andre systemer avviker fra det norske.”

Litteratur:

- Eivind Smith, *Konstitusjonelt demokrati* (3. utg. 2015), særlig s. 203, 244 flg.

Slik oppgaven er formulert er det etter min mening naturlig å ta utgangspunkt i det norske systemet, men likevel slik at det komparative elementet må stå sentralt. Oppgaveteksten peker selv på

Grunnlovens bestemmelser om oppnevning og sammensetning av Regjeringen. Det oppgaven ber om er en oversikt over "negativ parlamentarisme".

Det faller etter mitt syn på siden om kandidatene redegjør mer i alminnelighet for vårt system for utpekning av statsminister og regjeringsmedlemmer. Paragrafhenvisingene i oppgaveteksten kan imidlertid brukes for å gi et *kort* grunnriss av vårt system: Oppdraget om å danne regjering gis av kongen personlig, men basert på råd fra politisk hold (avtroppende statsminister eller - ved behov - fra partigruppenes ledere). Noen personlig innflytelse over regjeringens sammensetning utøver ikke kongen. Deretter skjer formalisering av den avtroppende regjeringens adgang og utnevning av den nye i statsråd. I dette statsråd er det den avtroppende regjering som deltar. Ved besvarelsen kan dette sammenlignes med ulike varianter av positiv parlamentarisme.

En definisjon av parlamentarisme i demokratiske stater kan være at regjeringens sammensetning vil bestemmes under hensyn til de politiske styrkeforholdene i parlamentet. Innflytelses grad og former varierer sterkt.

Utgangspunkt ved drøfting av negativ parlamentarisme hos oss kan tas i Grunnloven § 15, som fra 2007 har hatt dette innhold:

"Enhver som er medlem av statsrådet, har plikt til å innlevere sin avskjedssøknad etter at Stortinget har fattet beslutning om mistillit til vedkommende statsråd alene eller til det samlede statsråd.

Kongen er forpliktet til å innvilge en slik avskjedssøknad.

Når Stortinget har fattet beslutning om mistillit, kan bare de forretninger utføres som er nødvendige for en forsvarlig embetsførsel."

Kjernen i den negative parlamentarisme hos oss er nettopp det at Regjeringen er forpliktet til å søke avskjed dersom Stortinget fatter vedtak om mistillit. Antagelig må dette anses som et slags minimumsvilkår for å kunne tale om et parlamentarisk styresett. Motsatsen er at regjeringssjefen utpekes og regjeringen etableres uten hensyn til sammensetning i parlamentet (som i USA).

Det kreves hos oss ikke at Regjeringen har en majoritet bak seg i Stortinget (positiv parlamentarisme) som enkelte andre land. Det er derimot vanlig i mange land at regjeringen bare dannes etter at statsministeren (regjeringssjefen) eller hele kollegiet har fått parlamentets støtte, eller at en nyutdannet regjering ber om og får parlamentets tillit i en formell avstemning. Smith nevner i sin bok Tyskland som eksempel på land med forsterket positiv parlamentarisme (også kalt konstruktiv parlamentarisme). Sverige nevnes som et eksempel på en utvannet form for positiv parlamentarisme (som innebærer at det er tilstrekkelig for å danne regjering at ikke et flertall i Riksdagen stemmer mot den kandidat til posten som statsminister som foreslås av riksdagspresidenten). Positiv parlamentarisme kan også ha den svake form at resultatet av voteringen i parlamentet blir støtte til en mindretallsregjering.

Kandidatene bør gå inn på hva mistillit kan gå ut på: Stortinget trenger ikke angi noen bestemt grunn for sin mistillit, men i alminnelighet vil Stortinget søke en grunn som velgerne vil forstå. Mistillit mot Regjeringen begrunnet i at det regner, er teknisk mulig, men ikke praktisk.

Stortinget kan velge å rette sin mistillit mot en enkelt statsråd eller mot hele regjeringen. Hvis mistilliten er rettet bare mot en eller flere statsråder, men begrunnes i forhold av politisk karakter (i

motsetning til kritikkverdig forhold som bare er rettet mot en enkelt statsråd), vil normalt hele regjeringen stille seg solidarisk med vedkommende statsråd.

Et mistillitsvotum gir Regjeringen plikt til å søke avskjed. Dette vil normalt ledsages av en plikt til å gå av når Kongen har innvilget avskjedssøknaden og utnevnt en ny Regjering.

Stortinget kan også vedta kritikk mot statsråder eller Regjeringen som helhet, som ikke innebærer plikt til å søke avskjed. I sin sterkeste form kalles dette for "daddelvektak".

Kandidatene bør få frem at det i Norge har skjedd to ganger at en regjering har måttet søke avskjed etter mistillitsvotum. Det gjaldt regjeringen Hornsrud i 1928 (etter sin tiltredelseserklæring) og regjeringen Gerhardsen i 1963 (etter Kings Bay-ulykken).

Vårt system for utnevning kan lede til at Regjeringen har relativt beskjeden støtte i Stortinget. Mindretallsregjeringen var vanlige i mellomkrigstiden og har også vært det vanlige de siste 50 årene, med unntak for den rød-grønne regjeringen fra 2005-2013. Bondevik I-regjeringen (fra 1997) hadde sitt parlamentariske grunnlag i bare 42 av 165 stortingsrepresentanter.

Regjeringer med svakt parlamentarisk grunnlag kan bli utsatt for "stortingsregjereri". Det skaper i noen grad uklarhet om ansvarsforholdene mellom Stortinget og forvaltningen.

For å avbøte regjeringsdannelser med tynt parlamentarisk grunnlag, har det vært foreslått innføring av innsetningsvedtak (såkalt *investitur*) i Norge, men ikke oppnådd grunnlovsmessig flertall for det. Regjeringen har heller ingen myndighet til å oppløse Stortinget og skrive ut nyvalg, slik for eksempel Tyskland har. I det hele tatt synes det vanlig i andre land med parlamentarisk styresett at det foreligger en mulighet til å oppløse parlamentet (minst ett kammer i systemer med slikt skille). Her mangler det altså i Norge en sikkerhetsventil eller et virkemiddel for å ansvarliggjøre Stortinget. Smith fremholder at dette stiller store krav til ansvarlighet og evne til å finne løsninger uten hensyn til parlamentets sammensetning. Dette forsterkes ved at mindretallsregjeringer har vært vanlig hos oss.

Det er ett pluss om kandidatene får frem at Regjeringen har mulighet til å stille kabinettspørsmål for å forsøke å fremtvinge nødvendig tilslutning til sine forslag. Det kan ha effekt om opposisjonen ikke ser seg tjent med å felle Regjeringen. Kabinettspørsmålet har antagelig ingen rettslig betydning. En regjering som stemmes ned i et kabinettspørsmål, står rettslig sett fritt til å revurdere situasjonen og velge å fortsette. Det har ikke skjedd at en regjering har valgt å fortsette etter å ha lidd slikt nederlag. Den politiske realiteten er nok derfor at Regjeringen må søke avskjed.

Del II

Litteratur:

- Fredrik Sejersted m.fl., *EØS-rett* (3. utg., 2014), særlig s. 208 flg. (statens erstatningsansvar), 312 flg. (fritt varebytte)
- Se også Eivind Smith, *Konstitusjonelt demokrati* (3. utg. 2015), særlig s. 396 flg. om ytringsfrihet og s. 411-412 om demonstrasjonsfrihet.

Spørsmål 1: Drøft og avgjør om publiseringen av videoen rammes av EØS-avtalen art. 11.

Kandidatene bør ta utgangspunkt i at EØS-avtalen er en folkerettslig avtale. Ved EØS-loven § 1 er det fastsatt at bestemmelsene i EØS-avtalens hoveddel, der vi bl.a. finner art. 11, gjelder som norsk lov.

Artikkel 11 lyder:

”Kvantitative importrestriksjoner og alle tiltak med tilsvarende virkning skal være forbudt mellom avtalepartene”

Noen egentlig restriksjon, i betydningen rettslig begrensning av import av de produkter Peder Ås forhandler, er det klart ikke tale om. Spørsmålet blir derfor om det er et tiltak med *tilsvarende virkning* når en faktisk virkning av videoen er at det blir mindre attraktivt å kjøpe leker produsert i andre EØS-land enn Norge.

Problemstillingen i det følgende faller i to hoveddeler:

- i) er budskapet i videoen av slikt innhold at det har "tilsvarende virkning" og
- ii) utgjør videoen et "tiltak" som kan tilordnes norske myndigheter.

Spørsmålene må også kunne behandles i motsatt rekkefølge.

- i) Sejersted m.fl. angir at meningen med alternativet *tilsvarende virkning* i art. 11 er å ramme alle nasjonale bestemmelser som hindrer import og eksport mellom medlemsstatene.

Det må analyseres nærmere hva slags tiltak som kan omfattes av art. 11. Kandidatene vil antagelig ta utgangspunkt i den såkalte Dassonville-formelen. EU-domstolen uttalte (sak 8/74)

”Enhver af medlemsstaternes bestemmelser for handelen som direkte, indirekte, øjeblikkeligt eller potentielt kan hindre samhandelen i Fællesmarkedet må ansees som en foranstaltning med tilsvarende virkning som kvantitative restriksjoner”

Se om dette Sejersted m.fl. s. 316, som gjennomgår EU-domstolens praksis. Praksis viser at også uforpliktende offentlige handlinger som hindrer varers frie bevegelse kan omfattes av art. 11. Sentrale avgjørelser som er referert er *Buy Irish* (sak 249/81) og *Lethinen-saken* (sak C-470/03).

I *Buy Irish* hadde irske myndigheter iverksatt en tre års kampanje for å fremme avsetning av irske varer fremfor importerte varer. Kampanjen skulle bestå av en rekke omhyggelig forberedte initiativ i form av et helhetlig program, herunder en gratis informasjonstjeneste for å opplyse forbrukere om hvilke varer som var irsk produsert og hvor de kunne finnes og fremstøt for merking av varer med "guaranteed irish". Kampanjen var finansiert av irske myndigheter .

I *Lehtinen-saken* var det spørsmål om uttalelser fra finsk embetsmannen, om at visse lifter (produsert i Italia) var farlige, kunne likestilles med en importrestriksjon. EU-domstolen kom til at uttalelsene måtte tilordnes den finske staten og at de kunne likestilles med en importrestriksjon.

I oppavens saksforhold er det etter min mening mest nærliggende å konkludere med at videoen ikke er et tiltak som rammes av art. 11. Budskapet i videoen har nok mindre betydning for samhandelen enn kampanjen i *Buy Irish* og advarselen i *Lehtinen*.

Noen studenter vil kanskje trekke inn adekvansforbeholdet - forbeholdet for svært avledete og indirekte virkninger på samhandelen. En sentral avgjørelse er *Motorradcenter-saken*, sak C-93/92),

som modifierer utgangspunktet fra Dassonville noe. Adekvansforbeholdet slår neppe til her, men det kan gi uttelling å peke på det.

ii) Gitt at videoens oppfordringer om å handle norske varer etter dette omfattes av art. 11, blir det spørsmål om dette kan tilordnes norske myndigheter. Det er formentlig bare statene som er pliktsubjekt etter art. 11, jf. Sejersted m.fl. s. 314-315. Nøyaktig lesing av oppgaveteksten viser at statsrådene presenterte "de store spørsmålene", mens det var intervjuobjektene som i sine svar trakk frem gevinstene ved å velge norske varer og lokale leverandører. Det er naturlig å forstå oppgaven slik at det var staten som publiserte videoen. Samlet sett taler dette for at staten må anses ansvarlig.

EØS-avtalen art. 13 og Cassis-doktrinen gir anvisning på enkelte unntak fra forbudet i artikkel 11. Art. 13 åpner for unntak bl.a av hensyn til "vernet om menneskers og dyrs liv og helse", og noen kandidater vil kanskje drøfte om klimahensyn eller andre ikke-økonomiske hensyn kan dekkes av dette. Cassis-doktrinen, som utgjør et ulovfestet unntak, går ut på at opprinnelsesnøytrale reguleringer til bl.a. vern om forbrukerbeskyttelse vil kunne aksepteres. Det vanlige syn har vært at dette unntaket tolkes snevert. Gitt at publisering av videoen er et tiltak som rammes av art. 11 og som tilordnes norske myndigheter, vil nok neppe art. 13 eller Cassis-doktrinen kunne begrunne publiseringen her.

Om en går inn på klimahensyn og finner det relevant ifm. unntakene, oppstår spørsmålet om betydningen av doble begrunnelser - konkret at det både vises til klimahensyn, men også mer rent proteksjonistiske hensyn. Sejersted m.fl. går inn på dette s. 338.

Det var i sensormøtet enighet om at slik oppgaven er formulert - med uttrykkelig henvisning til artikkel 11 - bør en kunne få A uten å gå inn på unntakene i art. 13 og etter Cassis-doktrinen.

Spørsmål 2: Forutsett at publiseringen av videoen rammes av EØS-avtalen art. 11. Drøft og avgjør om staten kan holdes erstatningsansvarlig for det tap Peder Ås har lidt.

Kand. bør ta utgangspunkt i at EØS-avtalen i seg selv ikke inneholder regler om erstatningsansvar for staten ved mangelfull gjennomføring av avtalen. Praksis fra EU-domstolen har etablert at en medlemsstat kan holdes erstatningsansvarlig for tap private lider ved statens brudd på forpliktelser etter EU-retten (C-76/90 og C-9/90 *Francovich* og etterfølgende praksis.) EFTA-domstolen innfortolket i sine rådgivende uttalelser i E-9/97 *Sveinbjörnsdóttir* og E-4/01 *Karlsson* et tilsvarende ansvar for statene ved manglende gjennomføring av forpliktelser i EØS. Dommen i Rt. 2005 s. 1365 (*Finanger II*) er prejudikat for at den norske stat vil kunne holdes erstatningsansvarlig av private. Høyesterett har stadfestet tilnærmingen i Rt. 2010 s. 1500 (*Elkem*), avsnitt 90-92.

Opgaven legger ikke opp til drøftelse av om dette EØS-rettslige ansvaret er uttømmende. Høyesterett har uttalt at det EØS-rettslige erstatningsansvaret er uttømmende, jf. Rt. 2005 s. 1365 (*Finanger II*) avsnitt 105 og 106 og Rt. 2010 s. 1500 (*Elkem*) avsnitt 62, men synspunktet har blitt kritisert i teorien (Sejersted m.fl. s. 217).

Det er flere vilkår som må være oppfylt for at staten skal bli erstatningsansvarlig:

- Det må foreligge et brudd på en EØS-regel som tar sikte på å gi saksøker rettigheter
- Bruddet må være tilstrekkelig kvalifisert
- Det må foreligge årsakssammenheng

Oppgaven legger opp til å drøfte de to første spørsmålene, men ikke årsakssammenheng.

Finanger II-dommen inngår i materialsamlingen kandidatene har lov til å bruke under eksamen. I dette ligger det en oppfordring om at drøftelsen av erstatningsansvar knyttets opp mot momentene slik de er referert i dommen.

Om EØS-regelen tar sikte på å gi saksøker rettigheter, behandles av Sejersted m.fl. s. 211-212. Det påpekes at det ikke alltid er slik at det nærmere innholdet i den rettighetsposisjon EØS-retten pålegger etablert, lar seg bestemme. Her vil det bla. ha betydning hvor klart og presist EØS-bestemmelsene er utformet. For art. 11 er det imidlertid sikker rett at den gir private rettigheter, og det bør være en enkel konstatering fra kandidatenes side.

Vurderingen av om bruddet er tilstrekkelig kvalifisert vil bero på en bred helhetsvurdering, se Sejersted m.fl. s. 212 med henvisning til C-46 og C-48/93 (*Brasserie du pêcheur*). Et inntrykk fra EU-domstolens praksis er at oversitting av gjennomføringsfristen for direktiver og manglende etterkomning av tolkningsuttalelser og fellende dommer alltid vil være tilstrekkelig til å utløse erstatningsansvar (med mindre det har skjedd en utvikling i rettspraksis som tilsier at de aktuelle avgjørelsene ikke lenger er uttrykk for gjeldende rett). Der bruddet på EU-regelen skyldes feiltolkninger, har EU-domstolen utvist større romslighet. Muligens er erstatningsnormen mildere der statene har trådt feil i selve vurderingen av om tiltaket var nødvendig (dvs. om ikke-økonomiske hensyn kan begrunne en restriksjon) enn år statene trår feil i restriksjonsvurderingen.

I denne saken vil bruddet måtte tilskrives en feiltolkning av EØS-avtalen art. 11. I og for seg er det dermed tale om en feil i restriksjonsvurderingen. På den annen side er ikke art. 11 en bestemmelse som ikke skarpt avgrenset når en - som her - kommer utenfor importreguleringer i teknisk forstand.

I drøftelsen kan det være på sin plass å trekke inn at det var en forutsigbar og vel også tilsiktet konsekvens av publiseringen av videoen, at det påvirket import av varer fra andre EØS-land. På den annen side bør det også trekkes inn at videoen ble fjernet etter relativt kort tid (noen uker) etter at den hadde skapt mye storm og myndighetene var blitt oppmerksom på at den kunne stride mot EØS artikkel 11. Dette momentet kan eventuelt - og kanskje vel så nærliggende - integreres i vurderingen av om bruddet er tilstrekkelig kvalifisert

Det er etter mitt syn mest nærliggende å konkludere med at det foreligger brudd på en regel som tar sikte på å gi saksøker rettigheter, men at bruddet ikke er tilstrekkelig kvalifisert for erstatning.

Spørsmål 3: Drøft og avgjør om politiloven § 11 tredje ledd gir hjemmel til å nekte demonstrasjonene.

Adgangen til å regulere og ev. forby demonstrasjoner etter politiloven § 11 tredje ledd vil nok for de fleste kandidatene bli en test på å finne frem i og anvende ukjent lovtekst. Den aktuelle bestemmelsen lyder

”Politiet kan forby arrangementer som nevnt i første ledd, men bare når det er grunn til frykt for at de kan forårsake alvorlig forstyrrelse av den offentlige ro og orden eller den lovlige ferdsel, eller det formål som tilsiktes fremmet eller måten dette skjer på, strider mot lov.”

Forarbeidene, Ot.prp. nr. 22 (1994-1995) klargjør i spesialmerknadene til *tredje ledd* at det kun er de i lovteksten uttrykkelig angitte hensynene som kan gi grunnlag for et forbud. Det er også fremholdt at hensynet til ytringsfriheten tilsier tilbakeholdenhet med å nedlegge forbud.

Det første alternativet - om alvorlige forstyrrelse av den offentlige ro og orden mv. - kan ikke være aktuelt.

Det er mer rom for å drøfte om det formålet demonstrasjonen skal ivareta strider mot lov. Å ta til orde for norsk utmelding av EØS er ikke lovstridig. Men det kan her anføres at formålet med demonstrasjonen også er å fremme kjøp av norske og lokale produkter og derved motvirke det frie varebyttet innenfor EØS. På den annen side er ikke EØS-avtalen artikkel 11 en pliktbestemmelse for private rettssubjekter. I det perspektiv strider ikke demonstrasjonens formål mot EØS-avtalen art. 11 slik den gjelder som norsk lov.

Ytringsfrihet er en sentral menneskerettighet både etter vår egen Grunnlov § 100 og etter EMK art. 10, jf. menneskerettsloven § 2. Demonstrasjonsfrihet følger av Grunnloven § 101 annet ledd og EMK art. 11. Ytringsfrihet er av EU-domstolen fastslått som en del av EU-retten, jf. Sejersted m.fl. s. 84. Herunder må en kunne gi uttrykk for sin motstand mot Norges deltakelse i EØS og fremholde fordelene ved å kjøpe norske og lokalt produserte varer. Det var i sensormøtet enighet om at det vil være lite skjønnsomt å komme til at politiloven § 11 tredje ledd gir hjemmel for å nekte demonstrasjonene fra FOFFF.

Spørsmål 4: Krever EØS-avtalen art. 11 inngrep mot demonstrasjoner som dem FOFFF arrangerer?

Myndighetenes manglende inngripen overfor private aksjoner og demonstrasjoner mot import fra andre medlemsstater kan være i strid med reglene om frie varebevegelser etter art. 11 sammenholdt med statens lojalitetsplikt i TEUF-traktaten art. 4 nr. 3 (jf. EØS-avtalen artikkel 3). Igjen kan det være naturlig å ta utgangspunkt i Dassonville-formelen og vurdere om unnlåtelsen av å gripe inn ovenfor demonstrasjonen kan anses som et tiltak. Se Sejersted m.fl. s. 316 nederst med henvisninger til praksis fra EU-domstolen. Fremstillingen hos Sejersted m.fl. viser at unnlåtelsen av å gripe inn etter omstendighetene kan være å anse som et tiltak med tilsvarende virkning som en kvantitativ importrestriksjon, men at hensynet til vern om ytringsfrihet mv. kan begrunne unnlåtelsen. Det fremholdes videre av Sejersted m.fl. at det nok må trekkes en grense for statens plikter og at enkeltstående tilfeller av oppfordring eller unnlåtelse neppe er nok, det bør kreves en viss form for vedvarende praksis.

Som fremholdt ovenfor, er ytringsfrihet og demonstrasjonsfrihet grunnlovfestede og EMK-vernede rettigheter, og også fastslått som en del av EU-retten. Det er vanskelig å akseptere statens unnlåtelse av å forby gjentatte demonstrasjoner for si opp EØS-avtalen skulle innebære en krenkelse av EØS-avtalen art. 11. Her kan det ev. vises til tilsvarende drøftelse av om demonstrasjonens formål strider mot lov i tilknytning til politiloven § 11 tredje ledd.

Sejersted m.fl. nevner Schmidberger-saken (C-112/00), som gjaldt østerrikske myndigheters unnlåtelse av å gripe inn overfor en lastebildemonstrasjon som blokkerte passasjen over Brennerpasset i nesten 30 timer. Dette ble av EU-domstolen ansett som et tiltak med tilsvarende virkning som kvantitative eksportrestriksjoner, men myndighetenes unnlåtelse av å gripe inn var tilstrekkelig begrunnet i hensynet til ytrings- og forsamlingsfriheten, og dermed ikke i strid med reglene om frie varebevegelser.

Oppgaven angir at besvarelsen av del I vil bli vektlagt med $\frac{1}{4}$, besvarelsen av del II med $\frac{3}{4}$. I del II teller besvarelsen av de enkelte spørsmålene likt.

I del I bør kandidatene holde seg til det oppgaven ber besvart og ikke skli ut i mer alminnelige fremstillinger av fremgangsmåten ved dannelse av regjering. Det er etter min vurdering tale om relativt oversiktelige rettsspørsmål, der det viktige må være at kandidatene viser kunnskaper om vårt system i et komparativt perspektiv og at dette fremstilles på en ryddig måte. I sensormøtet var det enighet om at en ikke bør trekke kandidater som pga. oppgavetekstens første setning går noe inn på alle de paragrafer det der er vist til, så lenge kandidaten ikke taper oppgavens spørsmålsstilling av syne. Kandidater som ikke går inn på utenlandsk rett har ikke besvart oppgaven fullstendig. Det kan da ikke gis A og normalt heller ikke B.

Del II byr på noe mer krevende drøftelser. Her gjelder at det som vanlig bør legges størst vekt på om kandidatene klarer å identifisere de riktige problemstillingene og drøfte dem på en forsvarlig, strukturert og balansert måte.

18.12.2015 Christian Reusch